

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

Сидорук Валентина Дмитрівна
СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ
Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ФМСчм-21
В. Д. Сидорук

(підпис)

Науковий керівник
к.е.н., доцент Кульчицька Н. Є.

(підпис)

Чортків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ.....	6
1.1. Сутність, принципи та функції споживчого кредитування....	6
1.2. Нормативно-правове забезпечення споживчого кредитування в Україні.....	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	16
2.1. Динаміка та структура споживчих кредитів у банківській системі України..	16
2.2. Аналіз банківських програм споживчого кредитування та тенденцій їх розвитку.....	21
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	30
3.1. Зарубіжний досвід організації споживчого кредитування та можливості його адаптації в Україні.....	30
3.2. Напрями удосконалення та прогноз розвитку споживчого кредитування в Україні.....	34
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах ринкової економіки кредит відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання, формуванні платоспроможного попиту населення та підвищенні рівня життя громадян. Він виступає одним із ключових механізмів перерозподілу фінансових ресурсів між економічними суб'єктами, сприяє підтримці ділової активності та стимулює інвестиційну діяльність. Особливе місце у системі кредитних відносин посідає споживче кредитування, яке забезпечує не лише можливість задоволення поточних потреб населення, а й виступає каталізатором розвитку внутрішнього ринку, підвищення купівельної спроможності та розширення товарообігу. Завдяки доступу до споживчих позик активізується діяльність малого й середнього бізнесу, підвищується рівень зайнятості населення та зміцнюється загальна соціально-економічна стабільність у державі.

Сучасний етап розвитку фінансової системи України характеризується зростанням інтересу населення до споживчих кредитів, що зумовлено як економічними, так і соціальними чинниками. Серед ключових драйверів попиту – зниження реальних доходів населення, необхідність фінансування термінових витрат, розвиток цифрових фінансових сервісів, які спростили процедури отримання кредитів, а також активна маркетингова політика банків і небанківських фінансових установ. Водночас ринок споживчого кредитування стикається з низкою проблем — високими процентними ставками, що обумовлені макроекономічними ризиками та високою вартістю ресурсної бази; недостатнім рівнем фінансової грамотності значної частини позичальників; обмеженим доступом окремих соціальних груп до кредитних ресурсів; впливом економічної та політичної нестабільності, інфляційних процесів і зниженням купівельної спроможності населення. Додатковими викликами є ризики надмірної заборгованості домогосподарств, зростання частки проблемних кредитів, а також недостатня прозорість умов кредитування у деяких фінансових установах.

У таких умовах дослідження стану та перспектив розвитку споживчого кредитування в Україні є надзвичайно актуальним. Воно дає змогу виявити ключові тенденції на ринку, оцінити рівень ризиків та обґрунтувати напрями удосконалення кредитної політики банків. Особливого значення набуває питання посилення захисту прав споживачів фінансових послуг, зокрема забезпечення прозорості кредитних договорів, відповідального кредитування та запобігання надмірному борговому навантаженню.

Проблематика розвитку споживчого кредитування розглядалася у працях багатьох науковців, зокрема Бабаскін А. Ю., Дзюблюк О. В., Міщенко В. І. та інших. Водночас, попри значний обсяг наукових публікацій, присвячених питанням функціонування ринку споживчого кредиту, більшість дослідників вивчають його у контексті мирного періоду та практично не розкривають специфіку впливу воєнних умов на економічні процеси в цій сфері.

Мета роботи – дослідити сучасний стан споживчого кредитування в Україні та визначити основні напрями його подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено виконання таких **завдань**:

- розкрити економічну сутність та особливості споживчого кредитування;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення споживчого кредитування в Україні;
- оцінити сучасний стан і тенденції розвитку ринку споживчих кредитів;
- визначити основні проблеми та ризики, що стримують розвиток споживчого кредитування;
- дослідити зарубіжний досвід у сфері споживчого кредитування;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності та перспективи розвитку споживчого кредитування в Україні.

Об'єктом дослідження є процес споживчого кредитування як складова частина кредитної діяльності банків.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі надання, використання та обслуговування споживчих кредитів в Україні.

Методи дослідження: у процесі написання роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи — аналіз і синтез, порівняння, статистичний, системний і графічний методи.

Інформаційну базу дослідження формують нормативно-правові акти України у сфері кредитування, наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, а також статистична звітність банків та небанківських фінансових установ.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі сучасного стану та динаміки розвитку споживчого кредитування в Україні, що включає дослідження ключових тенденцій і ризиків, оцінку впливу економічних та соціальних чинників на кредитну активність населення, порівняння з європейським досвідом та визначення стратегічних напрямів удосконалення механізмів споживчого кредитування.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для вдосконалення кредитної політики банківських установ, оптимізації механізмів надання споживчих кредитів та підвищення ефективності взаємодії між банками і позичальниками.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження опубліковані у збірнику тез XVI та XVII студентської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг становить 40 сторінок тексту, включає 3 таблиці, 6 рисунків. Список літератури налічує 35 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1. Сутність, принципи та функції споживчого кредитування

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки кредит є одним із ключових елементів фінансової системи, що забезпечує ефективне функціонування механізмів перерозподілу капіталу, стимулює інвестиційну та споживчу активність населення, а також сприяє соціально-економічному розвитку держави. Однією з важливих складових кредитної системи є споживче кредитування, яке безпосередньо пов'язане з фінансуванням потреб фізичних осіб.

Споживче кредитування посідає особливе місце у фінансово-економічних відносинах, оскільки воно поєднує інтереси банківських установ, підприємств торгівлі та безпосередніх споживачів. З одного боку, воно є джерелом прибутку для банків і фінансових компаній, а з іншого - важливим інструментом підвищення рівня життя громадян.

Поняття споживчого кредиту визначається у вітчизняному законодавстві та науковій літературі. Відповідно до Закону України “Про споживче кредитування” (2017 р.), споживчий кредит - це грошові кошти, що надаються споживачеві у позику для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою діяльністю [25].

У науковій економічній думці існує кілька підходів до трактування сутності споживчого кредиту. Так, В. Міщенко вважає, що споживчий кредит є формою кредитних відносин між банком і фізичною особою, метою яких є фінансування особистого споживання [16, с. 224]. На думку О. Дзюблюка, сутність споживчого кредиту полягає у забезпеченні неперервності процесу відтворення споживчих благ через тимчасовий перерозподіл грошових ресурсів між суб'єктами економіки [6, с. 305].

Узагальнюючи різні підходи, можна зазначити, що споживчий кредит - це форма кредитних відносин, за якої фінансова установа надає фізичній особі

грошові кошти або можливість придбати товари й послуги у кредит з обов'язковим поверненням та сплатою процентів у визначений строк. Його економічна сутність полягає в реалізації принципу тимчасового перерозподілу вартості між кредитором і позичальником для задоволення споживчих потреб останнього.

Значення споживчого кредиту проявляється у його здатності забезпечувати взаємозв'язок між виробництвом і споживанням, стимулювати економічне зростання через підвищення платоспроможного попиту населення. Саме споживчий кредит сприяє формуванню ефективного внутрішнього ринку, активізує грошовий обіг, створює додаткові можливості для розвитку суміжних секторів економіки.

Ефективність функціонування системи споживчого кредитування базується на дотриманні певних принципів, які відображають економічну природу кредиту, визначають порядок надання, використання та повернення позикових коштів. У теорії кредиту виділяють такі основні принципи:

Рис. 1.1. Основні принципи кредитування

У кредитних відносинах ключовими є низка фундаментальних принципів, які визначають порядок надання, використання та повернення позичкових коштів. Насамперед кредит має повертатися у встановлений строк, адже саме

зворотність є базовою умовою його існування та гарантією стабільності фінансової системи. Водночас кредитні ресурси завжди надаються на чітко визначений період, обумовлений у договорі, і тривалість користування ними повинна відповідати характеру та меті фінансування.

Не менш важливим є принцип платності, який передбачає сплату відсотків як компенсації кредитору за надані кошти. Ця плата формує дохід банку та створює економічні стимули для розвитку кредитних операцій. Для зниження ризиків неповернення кредиту застосовується принцип забезпеченості, що вимагає надання позичальником застави, поручительства або використання страхових механізмів.

Кредитні кошти повинні використовуватися виключно відповідно до цілей, визначених у договорі, що дозволяє ефективно контролювати їх рух і запобігати нецільовому витрачанням. Крім того, умови кредитування встановлюються з урахуванням індивідуальних характеристик позичальника — його фінансового стану, кредитної історії, рівня ризиків. Такий диференційований підхід забезпечує баланс інтересів банку та клієнта.

Кредит має надаватися лише за умови економічної доцільності, тобто коли очікувані результати та вигоди від його використання перевищують витрати, пов'язані з обслуговуванням боргових зобов'язань. Це гарантує раціональність кредитування і сприяє ефективному функціонуванню усієї фінансової системи.

Дотримання цих принципів є необхідною умовою стабільності кредитних відносин, запобігає виникненню надмірної заборгованості та сприяє підвищенню рівня довіри до банківської системи.

Функції споживчого кредиту відображають його сутність і призначення в економічній системі. Вони визначають ті економічні процеси, які забезпечуються завдяки використанню кредитних механізмів. У науковій літературі виділяють кілька основних функцій споживчого кредитування:

Таблиця 1.1

Основні функції споживчого кредитування

Функція	Зміст
Перерозподільча	Перерозподіл вільних коштів між суб'єктами економіки
Стимулююча	Підвищення купівельної спроможності та стимулювання попиту
Соціальна	Поліпшення рівня життя та доступу до житла, освіти, медицини
Регулююча	Вплив на економічну динаміку та ділову активність
Контрольна	Контроль цільового використання коштів і дотримання умов договору
Відтворювальна	Підтримка виробництва та споживання споживчих благ

Таким чином, функції споживчого кредиту охоплюють як економічну, так і соціальну сфери суспільства. Вони відображають його вплив на макроекономічні процеси та добробут громадян.

Розвиток споживчого кредитування є важливим фактором стабільності національної фінансової системи. Воно сприяє розширенню грошового обігу, підвищує ліквідність банків, забезпечує зростання доходів фінансових установ. Крім того, споживчі кредити формують додатковий попит на продукцію підприємств, що позитивно впливає на розвиток внутрішнього ринку.

Згідно з аналітичними матеріалами Національного банку України, зростання обсягів споживчого кредитування корелює з підвищенням рівня споживчих витрат домогосподарств, що є важливим чинником економічного зростання [20]. Однак надмірна кредитна експансія може створювати ризики перегріву споживчого ринку та збільшення боргового навантаження населення, тому державне регулювання у цій сфері є надзвичайно важливим.

У цьому контексті споживче кредитування виступає не лише фінансовим інструментом задоволення потреб громадян, а й потужним макроекономічним важелем впливу на розвиток економіки.

Отже, споживче кредитування є важливим елементом фінансової системи держави, що забезпечує взаємозв'язок між заощадженнями та споживанням,

формує умови для підвищення рівня життя населення й економічної активності. Його сутність полягає у тимчасовому перерозподілі фінансових ресурсів з метою задоволення споживчих потреб фізичних осіб на платній, строковій і зворотній основі.

Дотримання принципів споживчого кредитування є ключовою умовою його стабільного розвитку, а функції цього виду кредиту відображають його роль у забезпеченні соціально-економічної рівноваги. Таким чином, споживчий кредит є не лише фінансовим інструментом, а й одним із механізмів соціально-економічного розвитку держави.

1.2. Нормативно-правове забезпечення споживчого кредитування в Україні

У ринковій економіці дієва система споживчого кредитування передбачає наявність чіткої нормативно-правової бази, яка регулює відносини між кредитором і позичальником, захищає права споживачів кредитних послуг і створює правові гарантії для фінансових установ. В Україні нормативно-правове забезпечення споживчого кредитування представлено низкою законодавчих і підзаконних актів, що розбудовують рамку правового регулювання даної сфери.

Одним із ключових актів є Закон України «Про споживче кредитування» від 15 листопада 2016 р. № 1734-VIII, який встановлює основні правові й організаційні засади споживчого кредитування в Україні. Закон визначає поняття “споживчий кредит”, “споживач”, договору про споживчий кредит, встановлює права та обов’язки сторін, а також умови, під якими надаються ці кредити [25].

Крім цього Закону, низка інших законодавчих актів має значення для споживчого кредитування:

- Закон України «Про захист прав споживачів» - регулює захист споживачів товарів і послуг, включно з фінансовими послугами, у тому числі обов’язками щодо інформування [24];

- Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (№ 1953-IX від 14.12.2021) — створює правову основу діяльності небанківських

фінансових компаній, які також можуть здійснювати споживче кредитування [26];

– підзаконні нормативні акти, зокрема Постанова Правління Національного банку України № 100 від 5 жовтня 2021 р. «Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення фінансовими установами споживачів щодо надання послуг споживчого кредитування» [23].

Таким чином, нормативно-правове забезпечення складається із законодавчих актів, що встановлюють рамки функціонування споживчого кредитування, та підзаконних нормативів, що деталізують правові вимоги для фінансових установ і захисту споживачів.

Закон України «Про споживче кредитування» містить кілька ключових положень, що є базою регулювання. Зокрема:

- визначення термінів, серед яких “споживач”, “споживчий кредит”, “договір про споживчий кредит”, “реальна річна процентна ставка”;
- вимоги щодо укладення договору про споживчий кредит: кредитор має надати споживачу інформацію про умови кредиту, включити всі витрати до обчислення реальної річної процентної ставки (стаття 8);
- регулювання рекламної інформації, кредитоспроможності позичальника, діяльності кредитних посередників;
- обмеження щодо накладення штрафів і пені за договорами з невеликими обсягами кредиту (наприклад, до розміру мінімальної заробітної плати) - як це передбачено змінами [25].

Ці положення створюють правову базу для прозорого функціонування ринку споживчого кредитування, а також підвищення захисту прав споживачів.

Регулювання ринку споживчого кредитування здійснюється низкою інституцій: насамперед Національний банк України (НБУ) [20], який через нормативні акти регламентує діяльність банків і фінансових компаній, контролює питання розкриття інформації, визначення реальної процентної ставки та порядку погашення. Наприклад, постанова Правління НБУ № 100 (2021)

встановлює правила щодо інформаційного забезпечення споживачів фінансових послуг [23].

У сучасних умовах розвитку фінансової системи України нормативно-правове забезпечення споживчого кредитування відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності кредитного ринку, захисті прав споживачів та підтримці довіри до банківської системи.

Особливої ваги це питання набуло в умовах воєнного стану, коли держава змушена балансувати між необхідністю збереження фінансової стабільності та захистом соціально вразливих груп населення. Кредитні посередники, небанківські фінансові компанії (МФО) також потрапляють під регуляцію відповідно до Закону «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [26]. Це дозволяє наглядати за правомірністю їх діяльності у сфері споживчого кредитування.

Однією з важливих складових нормативно-правового забезпечення є вимога до прозорості з боку кредиторів. Закон передбачає, що до обчислення реальної річної процентної ставки (RPS) мають включатися всі супутні платежі, комісії, службові послуги, пов'язані з наданням, обслуговуванням та поверненням кредиту [1, с. 6].

Постанова НБУ № 100 встановлює, що фінансові установи зобов'язані доводити до споживачів інформацію про умови кредиту, у тому числі про загальні витрати, строки, процентну ставку та інші платежі [23].

Таким чином, нормативне регулювання інформаційного забезпечення забезпечує захист прав споживачів та підвищує прозорість відносин у сфері споживчого кредитування.

Захист прав споживачів у сфері споживчого кредитування охоплює декілька важливих аспектів:

- право на отримання повної, достовірної та своєчасної інформації про умови кредиту;

- обмеження заборгованості та несправедливих штрафів/пені — зміни в законодавстві обмежують можливість встановлення штрафів, які перевищують подвійну суму кредиту для дрібних позик;
- можливість звернення до регулюючих органів у разі порушення прав - наприклад, за недостовірною рекламою, непрозорими умовами або нав'язуванням додаткових послуг [3].

Отже, нормативна база надає інструменти для правової захищеності споживачів - що сприяє підвищенню довіри до ринку кредитування.

Незважаючи на значні кроки у правовому забезпеченні споживчого кредитування в Україні, залишаються певні проблемні аспекти. Науковці відзначають недостатню регламентацію діяльності небанківських фінансових установ, непрозорість у застосуванні комісій та супутніх платежів, а також потребу подальшої адаптації законодавства до європейських стандартів, зокрема Директиви ЄС 2008/48/ЄС про договори споживчого кредитування [7]. Ці недоліки можуть обмежувати ефективність функціонування ринку, що підкреслює актуальність подальшого вдосконалення нормативно-правової бази.

У сучасних умовах розвитку фінансових технологій перспективними напрямками вдосконалення є впровадження принципів «відповідального кредитування», що передбачає оцінку платоспроможності позичальника та обмеження агресивної реклами кредитних продуктів. Важливим є посилення контролю за небанківськими фінансовими установами, зокрема мікрофінансовими організаціями, через створення єдиної системи нагляду. Одночасно необхідне удосконалення інформаційного розкриття умов кредитування та розвиток фінансової грамотності споживачів. Гармонізація законодавства з директивами ЄС сприяє наближенню українського ринку до міжнародних стандартів.

Поряд із захистом прав позичальників держава прагнула забезпечити стабільність банківської системи. Національний банк України запровадив механізми підтримки ліквідності банків, відтермінування подання фінансової звітності та спрощення нормативів резервування для кредитів, що зазнали

впливу воєнних подій. Умови споживчих кредитів були адаптовані до реалій воєнного часу: банки почали надавати «кредитні канікули», реструктуризувати позики для осіб, які втратили роботу або житло, або були змушені евакуюватися, застосовувати індивідуальний підхід до клієнтів на окупованих територіях та військовослужбовців, а також впроваджувати дистанційні форми обслуговування та електронне підписання договорів.

Для захисту споживачів від зловживань з боку МФО НБУ у 2022–2024 рр. ухвалив низку постанов, що обмежили максимальний розмір процентних ставок і штрафів, запровадили вимогу чіткого розкриття реальної вартості кредиту та посилили контроль через систему ліцензування й звітності. Крім того, для громадян створено гарячу лінію НБУ, де можна подати скаргу щодо порушень прав або неетичних дій кредиторів.

Попри воєнний стан, Україна продовжує гармонізувати своє законодавство з правом ЄС. Проект змін до Закону «Про споживче кредитування», підготовлений НБУ у 2023 р., передбачає імплементацію положень Директиви 2008/48/ЄС, введення поняття відповідального кредитування з обов'язком оцінки фінансової спроможності споживача, а також уніфікацію стандартів реклами та розкриття інформації. Ці кроки сприяють захисту прав позичальників і наближенню українського законодавства до європейських принципів сталого фінансового розвитку [7].

Нормативно-правове забезпечення споживчого кредитування має важливе значення для розвитку фінансового ринку та захисту прав споживачів. Законодавча база, особливо Закон України «Про споживче кредитування», та підзаконні нормативи створюють основу прозорих кредитних відносин, регулюють діяльність банків і небанківських установ та відображають зобов'язання держави щодо інтеграції у європейський правовий простір. Водночас наявні проблеми — недосконале регулювання МФО, недостатня прозорість супутніх платежів, відставання від міжнародних стандартів — свідчать про необхідність подальшого вдосконалення.

У перспективі розвиток відповідального кредитування, посилення нагляду та інформаційної відкритості стануть ключовими чинниками підвищення ефективності системи споживчого кредитування. Нормативно-правова база поступово трансформується відповідно до нових економічних і соціальних викликів, а період воєнного стану став стимулом для глибокої адаптації законодавства. Основні напрями змін включають гуманізацію кредитних відносин, посилення соціального захисту позичальників, запровадження кредитних канікул і реструктуризаційних механізмів, спрощення цифрових процедур, посилення контролю за МФО та наближення правового поля до стандартів ЄС.

Таким чином, сучасна модель правового регулювання споживчого кредитування в Україні перетворюється на більш соціально орієнтовану, гнучку та адаптивну до кризових обставин, забезпечуючи захист споживачів і фінансову стабільність держави.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Динаміка та структура споживчих кредитів у банківській системі України

Споживче кредитування є одним із ключових сегментів банківської діяльності, що безпосередньо впливає на рівень добробуту населення, стан внутрішнього попиту та фінансову стабільність економіки. У сучасних умовах, коли Україна проходить складний етап відновлення після масштабних воєнних руйнувань та економічних шоків, особливе значення набуває дослідження динаміки та структури споживчих кредитів у банківській системі. Цей сегмент характеризується підвищеною чутливістю до соціально-економічних змін, рівня доходів домогосподарств, макроекономічної політики держави, стану банківського сектору та довіри населення до фінансових інститутів.

Період 2020–2025 рр. характеризується для банківського сектору України значними структурними змінами, пов'язаними з низкою кризових факторів — пандемією COVID-19, повномасштабною військовою агресією Росії, порушенням логістичних ланцюгів, зниженням виробничої активності та відтоком населення. У таких умовах споживче кредитування зазнало суттєвих коливань, які відображають як тимчасове зниження ділової активності, так і поступову стабілізацію фінансової системи.

За даними Національного банку України [20], у 2020 році споживчі кредити становили близько 38 % у загальній структурі кредитного портфеля фізичних осіб. Проте вже у 2022 році їх частка знизилася до 33 %, що пояснюється скороченням обсягів кредитування унаслідок війни, втрати платоспроможності населення, руйнування фінансової інфраструктури у прифронтових регіонах та суттєвим зростанням ризиків неповернення позик.

Водночас з другої половини 2023 року спостерігається тенденція до відновлення обсягів кредитування. За підсумками 2024 року обсяг споживчих кредитів зріс на 21 % порівняно з попереднім роком, а станом на початок 2025 року перевищив довоєнний рівень 2021 року на 15 %. Це свідчить про адаптацію банків до нових умов господарювання, розширення цифрових каналів надання позик, а також поступове відновлення попиту з боку населення, яке потребує фінансових ресурсів для задоволення базових і відкладених потреб.

Зміни у динаміці споживчих кредитів у банківській системі відображають реакцію фінансового сектору на макроекономічну ситуацію. У 2020 році внаслідок карантинних обмежень і зниження доходів домогосподарств обсяг нових кредитів фізичним особам скоротився майже на 10 % порівняно з 2019 роком. У 2021 році спостерігалось поступове відновлення, коли банки активно пропонували кредити готівкою, на побутову техніку, автокредити та кредитні картки.

Проте 2022 рік став переломним: в умовах війни кредитна активність різко знизилася. Банки, дбаючи про збереження ліквідності, переглянули свої кредитні політики, звуживши коло потенційних позичальників. Більшість кредитних програм була тимчасово призупинена, а окремі установи — зокрема невеликі комерційні банки — зосередилися лише на обслуговуванні наявних портфелів. За оцінками експертів, скорочення нового кредитування у першій половині 2022 року перевищило 40 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

Надалі, у 2023–2024 рр., відбулося поступове відновлення активності. Цьому сприяло зниження рівня невизначеності, стабілізація грошово-кредитної політики, зростання довіри до банків, активна діджиталізація фінансових послуг і поява спрощених механізмів дистанційного кредитування. За даними НБУ, у 2024 році середній обсяг споживчих кредитів на одного позичальника зріс на 12 %, а кількість активних кредитних рахунків збільшилася більш ніж на 8 % [20].

Важливим чинником цього зростання стала активна участь державних і системних банків у програмах підтримки громадян, які втратили житло або

роботу через війну, а також спрощення процедур ідентифікації клієнтів через мобільні додатки (“Дія”, “Monobank”, “Privat24” тощо).

Структура споживчого кредитування в Україні відображає пріоритети та поведінкові моделі споживачів. Основними видами споживчих кредитів залишаються:

- нецільові кредити готівкою (близько 50 % загального обсягу);
- цільові кредити на товари тривалого користування (близько 25 %);
- кредитні картки та овердрафти (20–22 %);
- автокредити та інші цільові позики (до 5 %) [19; 20].

Після початку війни структура кредитування змінилася у бік зростання частки короткострокових і нецільових кредитів. Це пояснюється підвищенням поточних фінансових потреб громадян, пов’язаних із евакуацією, орендою житла, придбанням необхідних речей чи відновленням побуту після окупації. Цільові кредити (зокрема автокредити чи позики на ремонт житла) відновилися лише у 2023–2024 рр., коли частина територій стабілізувалася і населення почало інвестувати у довгострокові потреби.

Варто відзначити, що післявоєнна реструктуризація кредитного портфеля супроводжується посиленням контролю банків за якістю позичальників. Застосування скорингових систем, побудованих на великих даних, дозволяє зменшити ризики неповернення кредитів. Банки активно використовують інформацію з державних реєстрів, історію мобільних платежів і транзакцій у цифрових додатках, що підвищує точність оцінки кредитоспроможності клієнтів.

У післявоєнний період структура кредитування за строками зазнала помітних змін. Якщо до 2022 року переважна більшість споживчих позик надавалася на строк до трьох років, то з 2023 року зросла частка короткострокових кредитів (до одного року). Це зумовлено обережністю як банків, так і клієнтів — населення не готове брати довгострокові зобов’язання в умовах невизначеності, а фінансові установи прагнуть зменшити кредитний ризик.

На початок 2025 року, за даними НБУ, близько 60 % споживчих кредитів мали термін до одного року, ще 28 % — від одного до трьох років, а довгострокові кредити понад п'ять років становили лише близько 12 %. Така структура свідчить про переважання коротких фінансових циклів, що властиво періодам економічної нестабільності.

З одного боку, короткі кредити забезпечують швидку оборотність банківських ресурсів і знижують ризик неповернення, але з іншого — обмежують можливості населення у фінансуванні великих покупок, зокрема житла чи автомобілів. Таким чином, баланс між коротко- і довгостроковими кредитами залишається ключовим викликом для банківської системи в умовах воєнної економіки.

Якість споживчих кредитів є одним із головних індикаторів стабільності фінансової системи. Частка непрацюючих кредитів (NPL) серед фізичних осіб у 2022 році сягнула 23,5 %, що стало максимальним значенням за останні п'ять років. Це було зумовлено зниженням доходів, втратою робочих місць, релокацією населення, а також складністю виконання платіжних зобов'язань під час активних бойових дій.

Проте вже у 2024–2025 рр. спостерігається покращення якості кредитного портфеля. За даними НБУ, станом на початок 2025 року частка NPL скоротилася до 15,5 %, що навіть нижче рівня 2021 року (16,8 %). Це свідчить про ефективність реструктуризаційних програм, введених банками, а також про зростання фінансової дисципліни позичальників. Важливу роль відіграло законодавче врегулювання питань кредитних канікул та державних гарантій для внутрішньо переміщених осіб [19; 20; 29].

Покращення якості портфеля також пояснюється активним продажем проблемних активів спеціалізованим компаніям, підвищенням ефективності внутрішніх служб ризик-менеджменту та цифровізацією процесів оцінки кредитоспроможності.

Регіональний розподіл споживчих кредитів свідчить про значну нерівномірність. Найвищі обсяги кредитування спостерігаються у місті Києві,

Київській, Львівській, Дніпропетровській, Одеській та Харківській областях. Водночас у прифронтових регіонах (Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська області) активність банківського кредитування залишається обмеженою.

Це пояснюється як підвищеними ризиками неповернення, так і міграцією населення з цих регіонів. Частина банківських установ перенесла свої офіси або повністю перейшла на дистанційне обслуговування, що дозволило зберегти клієнтську базу, але зменшило кількість нових кредитних угод.

Зростання спостерігається у західних областях, де зосереджена значна кількість внутрішньо переміщених осіб. Тут активізувалися мікрокредитні та фінтех-компанії, які забезпечують швидке фінансування малих споживчих потреб.

На динаміку споживчих кредитів впливають як макроекономічні, так і поведінкові чинники. Основними з них є:

1. Рівень доходів населення – ключовий фактор попиту на кредити. Зростання середньої заробітної плати у 2024 році на 17 % порівняно з 2023 роком створило передумови для збільшення кредитної активності.

2. Процентна політика НБУ – у період 2022–2023 рр. облікова ставка залишалася високою (25 %), що стримувало кредитування, проте її поступове зниження у 2024 році до 15 % сприяло відновленню попиту.

3. Довіра до банківської системи – стабілізація валютного ринку та успішна робота системних банків підвищили довіру клієнтів.

4. Цифровізація фінансових послуг – перехід на онлайн-кредитування, скорингові алгоритми та мобільні сервіси суттєво знизили транзакційні витрати.

5. Військові фактори – руйнування житла, переміщення населення, втрати роботи спричинили зниження кредитоспроможності, але водночас створили новий попит на фінансування відновлення.

У середньостроковій перспективі (2025–2030 рр.) очікується поступове зростання споживчого кредитування, зокрема у форматі цифрових продуктів і програм з державною підтримкою. Серед ключових напрямів розвитку:

- розширення онлайн-кредитування через інтеграцію банківських сервісів з електронною ідентифікацією;
- створення програм соціального кредитування для внутрішньо переміщених осіб;
- зниження процентних ставок за умови макрофінансової стабілізації;
- посилення контролю за якістю портфелів через удосконалення ризик-менеджменту.

Поступове відновлення споживчої довіри, розвиток фінансових технологій та зростання ролі держави у підтримці домогосподарств сприятимуть розширенню доступу населення до кредитних ресурсів.

Динаміка та структура споживчих кредитів у банківській системі України у 2020–2025 рр. свідчать про складний, але поступово стабілізуючий розвиток цього сегмента. Після різкого скорочення у 2022 році спостерігається стійке відновлення кредитної активності, покращення якості портфеля та зростання ролі цифрових технологій у процесах кредитування.

Банківська система адаптувалася до умов війни, запровадивши нові підходи до оцінки ризиків і взаємодії з клієнтами. Подальший розвиток споживчого кредитування залежатиме від темпів економічного відновлення, зростання доходів населення та стабільності фінансової політики держави. У цілому споживчі кредити залишаються одним із ключових драйверів внутрішнього попиту, який сприятиме поступовому відновленню економічного потенціалу України.

2.2. Аналіз банківських програм споживчого кредитування та тенденцій їх розвитку

Споживче кредитування є одним із ключових сегментів роздрібного банківського бізнесу, який забезпечує реалізацію основних соціально-економічних потреб населення та підтримує внутрішній попит. Упродовж 2020–2025 рр. структура банківських програм зазнала суттєвих змін під впливом макроекономічних, воєнно-політичних і регуляторних факторів.

Період 2020–2021 рр. характеризувався активним розвитком цифрових кредитних технологій, зростанням частки онлайн-кредитів та розширенням пропозицій необезпечених споживчих позик. Основними драйверами цього процесу стали підвищення рівня фінансової інклюзії, конкуренція між банками та небанківськими фінансовими установами, а також підвищення попиту на швидке кредитування домогосподарств.

Після початку повномасштабної війни у 2022 р. відбулося різке скорочення обсягів кредитування фізичних осіб. Більшість банків тимчасово згорнули або обмежили програми споживчих кредитів через різке падіння платоспроможності населення, підвищення кредитних ризиків і зростання невизначеності. Проте вже з другої половини 2023 р. кредитна активність почала поступово відновлюватися, що зумовлено стабілізацією фінансової системи, підтримкою держави та запровадженням адаптаційних механізмів банками.

Станом на початок 2025 р. споживче кредитування продовжує виконувати роль одного з ключових інструментів підтримки внутрішнього ринку. Банки переорієнтували свої програми на більш стійкі сегменти позичальників — працівників державного сектору, ІТ, логістики, медицини, освіти, а також на продукти з мінімальними ризиками: кредитні картки, мікрокредити, овердрафти та цільові кредити на енергозберігаюче обладнання.

Динаміка процентних ставок за споживчими кредитами демонструє сильну залежність від монетарної політики НБУ та загального стану економіки.

У 2020–2021 рр. середня ставка за гривневими споживчими кредитами коливалася на рівні 35–40% річних, що було пов'язано з високими ризиками та інфляційними очікуваннями. Проте вже у 2021 р. зниження облікової ставки НБУ до 6,5% сприяло поступовому здешевленню кредитів до 30–32%.

У 2022 р., після запровадження воєнного стану, НБУ підвищив облікову ставку до 25% з метою стабілізації валютного ринку. Це, своєю чергою, призвело до зростання реальних ставок за споживчими кредитами до 38–45%. Деякі банки (зокрема, ПриватБанк і monobank) запровадили пільгові умови для

військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб, пропонуючи знижену процентну ставку або відстрочку платежів.

Починаючи з другої половини 2023 р. відбулося поступове зниження ставок унаслідок стабілізації макроекономічних показників і зменшення інфляційного тиску. У 2024 р. середня ставка за новими споживчими кредитами становила 29,7%, а у 2025 р. було подальше зниження до 27–28%. Для аналізу сучасних тенденцій розглянемо основні параметри програм п'яти провідних банків України: ПриватБанк, monobank, Ощадбанк, ПУМБ та Укрсиббанк.

Таблиця 2.1.

Порівняльна характеристика банківських програм споживчого кредитування

Банк	Основний продукт	Середня ставка, % річних (2024)	Максимальна сума, тис. грн	Особливості програми
ПриватБанк	Кредит “Оплата частинами”	27,5	150	Без застави, онлайн-оформлення, кешбе
monobank	Кредитний ліміт на картці	28,0	100	Мобільний додаток, гнучке погашення, кешбек
Ощадбанк	Споживчий кредит “Вигідний”	30,2	200	Пільги для бюджетників, мінімум документів
ПУМБ	Кредит готівкою “Все просто”	29,8	250	Фіксована ставка, страхівка життя позичальника

Джерело: складено на основі [19; 20; 29]

Аналіз свідчить, що у 2024–2025 рр. банківські установи орієнтуються на поєднання швидкого оформлення, цифрових каналів обслуговування та мінімізації ризиків. Значна частина кредитів надається у форматі кредитних лімітів або беззаставних споживчих позик із коротким строком (до 24 місяців).

Паралельно розвивається сегмент партнерського кредитування у співпраці з ритейлерами (“Купи зараз — плати пізніше”). Цей інструмент особливо популярний серед monobank та А-Банку.

Після 2022 р. банки України були змушені оперативно переглянути політику ризик-менеджменту. Основними адаптаційними кроками стали:

- запровадження кредитних канікул та реструктуризації боргів;
- активне використання скорингових моделей на основі цифрових даних (Дія, відкриті API, банківські історії);
- переорієнтація на цільове кредитування з мінімальним ризиком неповернення — побутова техніка, енергозбереження, автомобілі для бізнесу, ремонти житла тощо;
- запуск державних програм підтримки населення у сфері кредитування, зокрема компенсаційних механізмів для постраждалих від бойових дій.

Крім того, банки почали ширше використовувати механізми колективного страхування та партнерські програми з торговими мережами для зниження ризику неплатежів. Це дозволило зберегти відносну стабільність кредитного портфеля навіть в умовах війни.

Основні тенденції та перспективи розвитку:

1. Подальша цифровізація кредитних процесів. Уже понад 80% нових кредитів оформлюються онлайн, що скорочує операційні витрати банків.

2. Зростання ролі фінтеху.

3. Розвиток банківських мобільних додатків і партнерських платформ (monobank, sportbank, izibank).

4. Перехід до ризик-орієнтованого кредитування. Банки активно впроваджують машинне навчання та поведінковий скоринг.

5. Інтеграція соціальних програм.

6. Державна підтримка внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і малозабезпечених домогосподарств через пільгові кредитні програми.

7. Підвищення прозорості кредитних умов. Зміни у Законі України «Про споживче кредитування» вимагають повного розкриття ефективної річної ставки (APR).

Період 2020–2025 рр. став для українського ринку споживчого кредитування часом глибокої трансформації. Війна спричинила тимчасове скорочення обсягів кредитування, однак банківська система продемонструвала високу адаптивність. Завдяки цифровим технологіям, партнерським програмам і державним ініціативам відбулося поступове відновлення кредитної активності.

Надалі очікується збереження тенденції до цифровізації, персоналізації кредитних продуктів та підвищення ролі соціально орієнтованого фінансування.

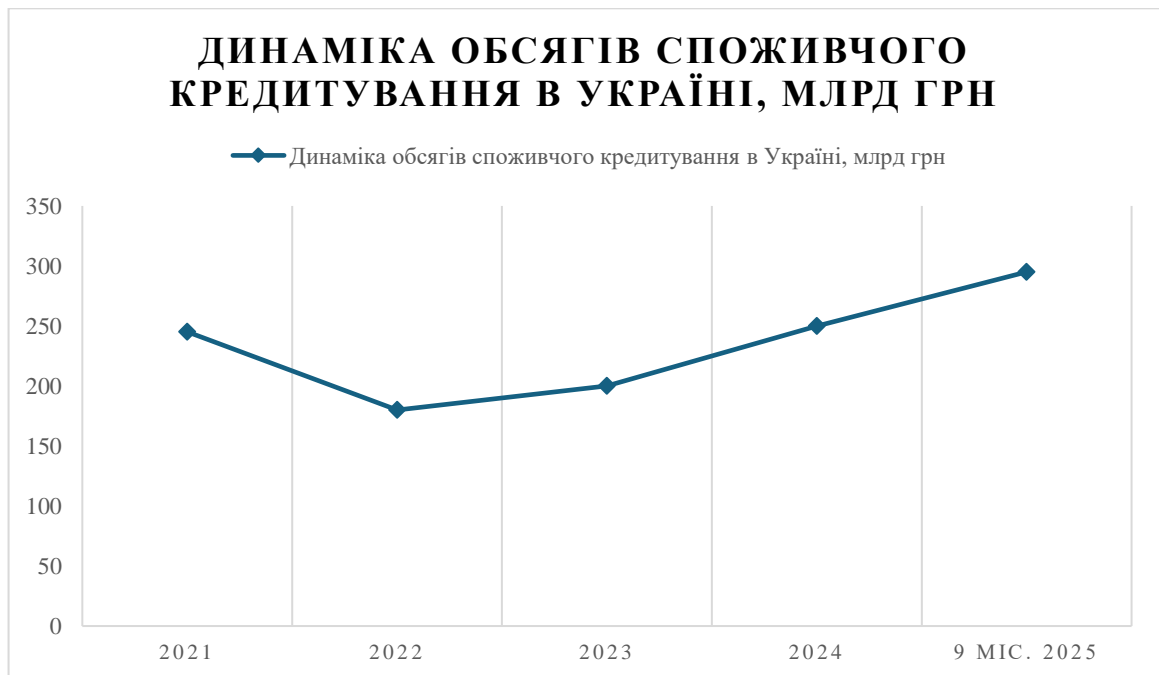

Рис. 2.1. Динаміка обсягу споживчих кредитів, 2021– 9 міс. 2025 рр.

Джерело: побудовано на основі [19; 20; 29]

Дані свідчать, що у 2021 рр. обсяги споживчого кредитування стабільно зростали, досягнувши піку на рівні близько 245 млрд грн. У 2022 р. внаслідок початку повномасштабної війни спостерігалось різке скорочення кредитної активності банків — до 180 млрд грн. Надалі, з відновленням економічної активності та стабілізацією фінансової системи, ринок почав поступово

відновлюватися. Станом на початок 2025 р. прогнозувалось подальше зростання до майже 300 млрд грн.

Таким чином, можна зробити висновок, що українська банківська система продемонструвала високу стійкість і здатність адаптуватися до кризових умов.

Рис. 2.2. Середня процентна ставка за споживчими кредитами, 2021– I півріччя 2025 рр.

Джерело: побудовано на основі [19; 20; 29]

Середня вартість споживчих кредитів має чітку зворотну динаміку щодо загального стану макроекономічної стабільності. Найнижчі ставки спостерігалися у 2021 р. (близько 32%), коли облікова ставка НБУ перебувала на мінімальному рівні. У 2022 р. відбулося різке підвищення середньої ставки до 44% унаслідок підвищення облікової ставки до 25% та суттєвого зростання ризиків неповернення.

Починаючи з 2023 р., у зв'язку зі стабілізацією валютного ринку та поступовим відновленням економіки, середні процентні ставки поступово знижуються. Дані за I півріччя 2025 р. передбачають зменшення вартості

споживчих кредитів до рівня 28%, що свідчить про нормалізацію кредитної політики банків.

Рис. 2.3. Структура споживчих кредитів за видами, 2024 р.

Джерело: побудовано на основі [19; 20; 29]

На 2024 р. найбільшу частку в структурі споживчого кредитування становлять готівкові кредити — 55%, що пояснюється їхньою універсальністю та високим попитом серед домогосподарств.

Карткові кредити займають 30% ринку, зумовлені розвитком мобільного банкінгу та спрощенням процедур оформлення.

Цільові кредити (на товари, ремонти, енергоефективні заходи тощо) становлять 15% загального портфеля, але їхня частка має тенденцію до поступового збільшення завдяки державним програмам і партнерським ініціативам банків.

Таким чином, у структурі споживчого кредитування домінують короткострокові інструменти, що дозволяє банкам мінімізувати ризики в умовах нестабільного середовища.

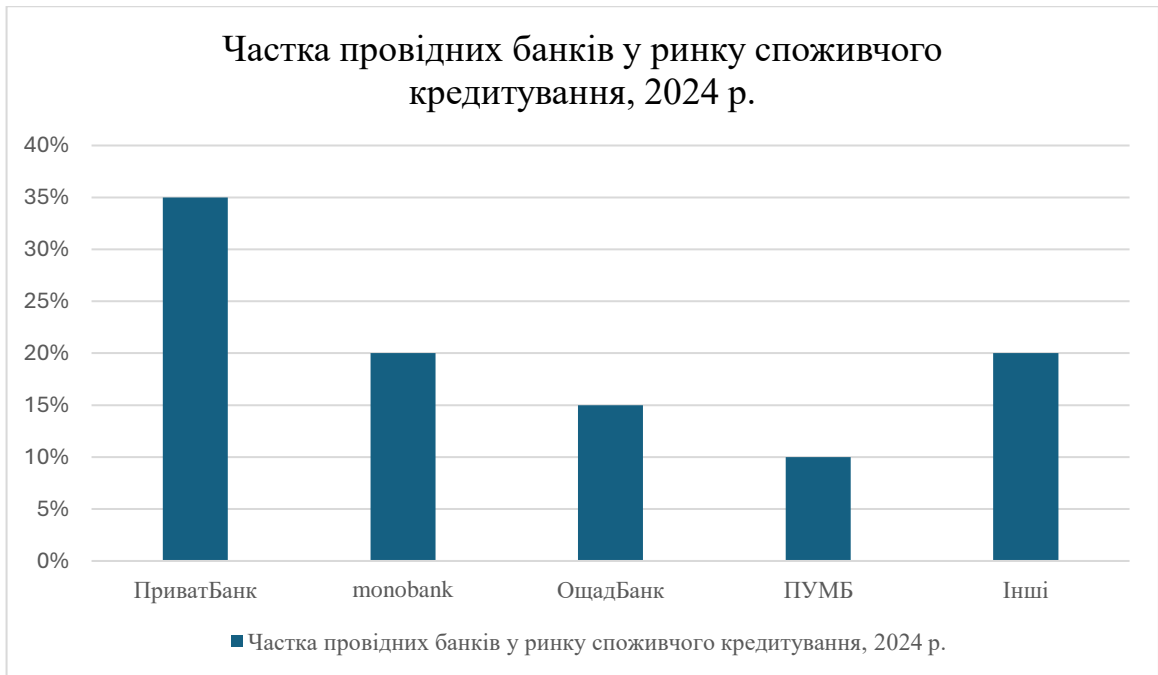

Рис. 2.4. Частка провідних банків у ринку споживчого кредитування, 2024 р.

Джерело: побудовано на основі [19; 20; 29]

Ринок споживчого кредитування в Україні має виражену концентрацію: топ-5 банків забезпечують понад 80% обсягу виданих кредитів. Лідером залишається ПриватБанк, який контролює близько 35% ринку завдяки широкій мережі, цифровим сервісам і програмі “Оплата частинами”. На другому місці — monobank (20%), який активно розвиває кредитування через мобільний додаток.

Ощадбанк займає 15%, орієнтуючись на бюджетний сектор та соціальні програми.

Частка ПУМБ (10%) свідчать про стабільну позицію серед великих гравців.

Інші банки сукупно контролюють близько 20% ринку, що підтверджує наявність помірного рівня конкуренції та водночас високу концентрацію капіталу в найбільших установах.

Представлені графіки відображають ключові тенденції споживчого кредитування в Україні за 2020–2025 рр.:

- стабільне відновлення після спаду 2022 р.;
- поступове зниження процентних ставок;
- переважання короткострокових беззаставних кредитів;
- зростання ролі цифрових і партнерських програм банків.

Попри воєнні ризики, банківський сектор зберігає позитивну динаміку та адаптаційний потенціал, а споживче кредитування залишається важливим джерелом економічної підтримки домогосподарств. Споживче кредитування залишається важливою складовою фінансової системи України, хоча темпи його розвитку суттєво коливалися під впливом макроекономічної нестабільності. Найбільш критичним став 2022 рік, коли через початок воєнних дій обсяг споживчих кредитів скоротився майже на 30%. Проте вже з 2023 р. спостерігається поступове відновлення кредитної активності банків, що свідчить про їхню адаптивність і здатність працювати в кризових умовах.

Провідними тенденціями розвитку ринку є цифровізація кредитних процесів, зростання ролі мобільних платформ, посилення конкуренції між системними банками, а також впровадження ризик-орієнтованих моделей скорингу. Значна увага приділяється соціально орієнтованим продуктам — пільговим кредитам для військових, переселенців та інших уразливих категорій населення.

Структура споживчого кредитування залишається диверсифікованою: переважають готівкові кредити, проте зростає частка карткових і цільових кредитів, зокрема на придбання товарів і енергоефективного обладнання. Водночас ринок має високу концентрацію — більшу частину портфеля формують п'ять найбільших банків.

Загалом, попри складну економічну ситуацію, банківська система України демонструє поступове відновлення кредитної активності. Перспективи подальшого розвитку ринку споживчого кредитування пов'язуються з удосконаленням цифрових технологій, підвищенням фінансової грамотності

населення, розширенням державних програм підтримки та зниженням ризиків завдяки ефективному регулюванню і нагляду з боку Національного банку України.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід організації споживчого кредитування та можливості його адаптації в Україні

Розвиток системи споживчого кредитування є одним із ключових чинників економічного зростання, оскільки сприяє підвищенню купівельної спроможності населення, стимулює попит на товари та послуги, а також підтримує стабільність фінансової системи. Досвід провідних країн світу демонструє, що ефективна організація цього сегмента потребує не лише фінансової стійкості банків, а й комплексної державної політики, високого рівня фінансової культури громадян та розвиненої інфраструктури кредитного ринку.

У країнах Європейського Союзу споживче кредитування є розвиненим і структурно диверсифікованим. Його регулювання здійснюється на основі Директиви 2008/48/ЄС про договори споживчого кредиту, яка забезпечує єдині правила для всіх країн-членів [7]. Цей документ визначає стандартизовані вимоги до розкриття інформації, прозорості умов кредитування, розрахунку річної відсоткової ставки (APR) та захисту прав споживачів.

Основними рисами європейської моделі є:

- високий рівень прозорості: банки зобов'язані надавати позичальнику стандартну інформаційну форму (European Standardised Information Sheet), яка дозволяє легко порівняти пропозиції різних установ;
- регулювання ефективної відсоткової ставки (APR) з урахуванням усіх супутніх платежів;

- захист споживача від надмірного боргового навантаження, зокрема через обмеження агресивної реклами кредитів;
- використання централізованих кредитних бюро (Credit Bureau Systems), які забезпечують точну оцінку кредитоспроможності позичальників;
- розвинена система мікрокредитування та лізингових продуктів для домогосподарств [33].

Наприклад, у Німеччині та Франції понад 70% споживчих кредитів надаються на придбання автомобілів, побутової техніки або житла. Значна роль належить спеціалізованим кредитним компаніям (non-bank lenders), які працюють у партнерстві з банками та торговими мережами. При цьому рівень простроченої заборгованості не перевищує 3–4%, що свідчить про ефективність контролю ризиків.

У США система споживчого кредитування має багаторівневу структуру та охоплює банківські, небанківські та фінтех-компанії. Ключовим елементом є кредитна історія громадянина, яка формується на основі системи credit scoring. Три основні агентства — Experian, Equifax, TransUnion — збирають та аналізують інформацію про всі кредитні операції позичальників, що дозволяє банкам оперативно оцінювати рівень ризику [9, с. 30].

Американський ринок відзначається високим рівнем автоматизації кредитних процесів, широким застосуванням онлайн-кредитування та штучного інтелекту у скорингу. Такі технології мінімізують людський фактор, знижують витрати на обробку заявок і забезпечують швидке ухвалення рішень [33].

У Великій Британії значну роль у регулюванні відіграє Financial Conduct Authority (FCA), яка контролює дотримання прав споживачів та етичність кредитної реклами. Уряд стимулює розвиток відповідального кредитування (responsible lending) — банкам заборонено видавати кредити без належної оцінки платоспроможності. Діє також державна програма підтримки фінансової грамотності, що дозволяє населенню свідомо підходити до управління боргами [34].

У країнах Східної Азії, зокрема в Японії, Південній Кореї та Сінгапурі, споживче кредитування розвивається за моделлю високої фінансової дисципліни. Основний акцент робиться на стабільному доході позичальника, ретельній перевірці кредитоспроможності та мінімальному рівні прострочки. У Японії, наприклад, діє суворе законодавче обмеження на максимальний розмір щомісячних виплат — не більше 30% доходу позичальника. Також активно застосовуються інформаційні платформи для спільного моніторингу заборгованостей (Japan Credit Information Network), що запобігає надмірному кредитуванню однієї особи.

Водночас у Південній Кореї значна увага приділяється розвитку цифрових кредитних платформ. Банки співпрацюють із телекомунікаційними компаніями, що дозволяє використовувати дані мобільних операторів для побудови альтернативних скорингових моделей. Це розширює доступ до кредитів для молоді та осіб без кредитної історії [35].

Порівняння зарубіжного досвіду зі станом українського ринку свідчить про наявність певних прогалин і перспектив розвитку. Україна має базові елементи сучасної системи споживчого кредитування — наявність кредитних бюро, електронні сервіси, правове регулювання у межах Закону України «Про споживче кредитування». Однак рівень інтеграції цифрових технологій, стандарти оцінки ризиків та механізми захисту споживачів поки що поступаються європейським і американським моделям.

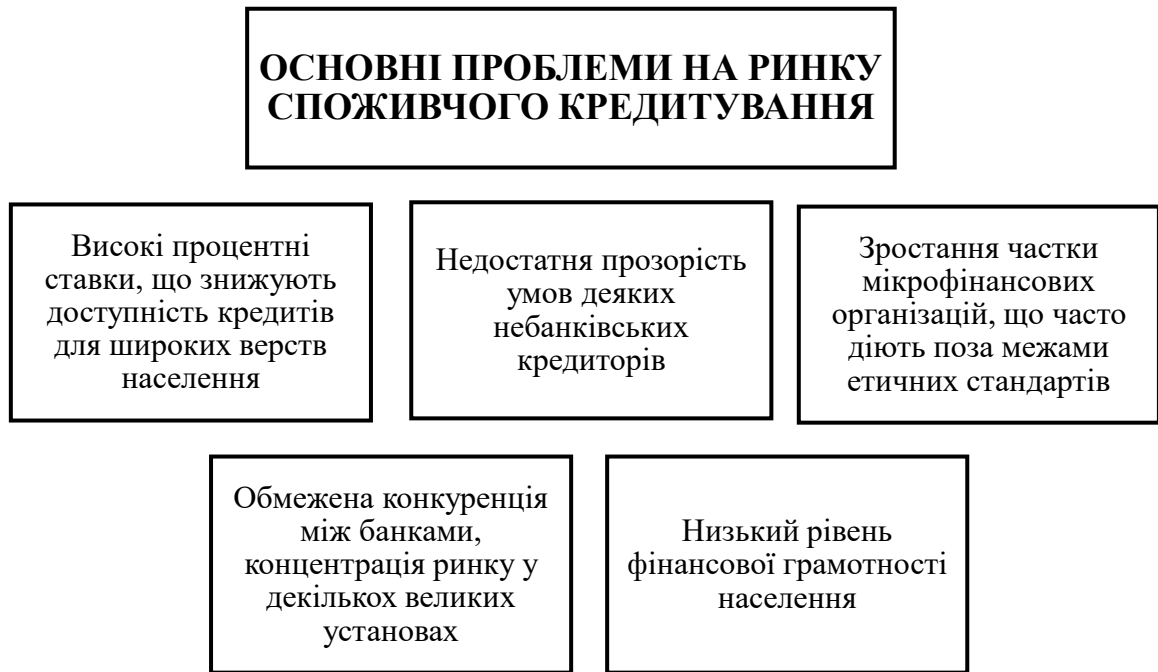

Рис. 3.1. Основні проблеми на ринку споживчого кредитування

Серед основних викликів виділяються високі процентні ставки, які зменшують доступність кредитів для населення, а також недостатня прозорість умов у частини небанківських кредиторів. Дедалі більшою стає роль мікрофінансових організацій, діяльність яких нерідко виходить за межі етичних стандартів. Важливою системною проблемою залишається обмежена конкуренція між банками, що спричиняє концентрацію ринку у великих установах. Додатковим фактором є низький рівень фінансової грамотності населення, який ускладнює прийняття зважених кредитних рішень.

Разом з тим, саме ці фактори відкривають можливості для адаптації кращих міжнародних практик. Основні напрями вдосконалення ринку споживчого кредитування передбачають підвищення прозорості умов, зокрема шляхом упровадження європейських стандартів розкриття повної вартості кредиту [9, с. 29]. Важливо розвивати сучасні інструменти оцінки ризиків, зокрема скоринг на основі Big Data, а також посилювати роль кредитних бюро через розширення обміну інформацією між фінансовими установами. Держава має підтримувати стандарти відповідального кредитування, які передбачають перевірку платоспроможності позичальників. Інтеграція фінтех-рішень — штучного

інтелекту, мобільних застосунків, біометричної ідентифікації — сприятиме здешевленню й прискоренню отримання кредитів. Важливою складовою є й підвищення фінансової грамотності населення, що зменшить боргові ризики та підвищить відповідальність під час ухвалення кредитних рішень [1, с. 7].

Зарубіжний досвід демонструє, що ефективна система споживчого кредитування базується на поєднанні чітких правових норм, високої фінансової культури та технологічних інновацій. Для України важливо не просто копіювати окремі елементи зарубіжних моделей, а формувати власну систему, адаптовану до національних економічних і соціальних реалій.

Впровадження європейських стандартів прозорості, цифрових технологій оцінки ризиків і програм фінансової освіти сприятиме підвищенню стабільності банківського сектору та довіри споживачів до кредитних інститутів.

3.2. Напрями удосконалення та прогноз розвитку споживчого кредитування в Україні

Розвиток споживчого кредитування є одним із ключових чинників забезпечення економічного зростання, підвищення рівня життя населення та відновлення внутрішнього попиту в Україні. Після глибокої кризи, спричиненої повномасштабною війною 2022 року, банківська система продемонструвала високу стійкість та здатність до адаптації. Однак подальше вдосконалення цього сегмента фінансового ринку потребує системних заходів, спрямованих на підвищення його ефективності, доступності та безпечності для споживачів.

Поточна ситуація на ринку споживчого кредитування характеризується складним поєднанням стабілізаційних тенденцій і залишкових кризових явищ. Попри те, що загальний обсяг кредитного портфеля домогосподарств у 2024–2025 рр. поступово зростає, активність кредитування залишається нижчою за довоєнний рівень. Основними стримувальними факторами є:

- високі кредитні ризики через зниження платоспроможності населення;
- зростання процентних ставок, спричинене підвищеною вартістю ресурсів;
- обережна політика банків щодо надання беззаставних кредитів;

- зниження довіри споживачів до фінансових установ унаслідок непередбачуваності економічного середовища [21, с. 47].

Разом із тим, війна стимулювала прискорений розвиток цифрових каналів кредитування, мобільного банкінгу та онлайн-перевірки кредитоспроможності, що стало одним із найважливіших напрямів еволюції ринку.

Для забезпечення сталого зростання споживчого кредитування у післявоєнний період необхідно створити баланс між доступністю кредитних ресурсів, їхньою безпечністю та соціальною відповідальністю кредиторів.

Першочерговим завданням є приведення українського законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу, зокрема до Директиви 2008/48/ЄС про споживчі кредити. Це передбачає:

- запровадження єдиної стандартизованої інформаційної форми (SIS), яка зобов'язуватиме кредитора розкривати споживачу повну інформацію про кредит (процентну ставку, комісії, реальну вартість кредиту — APR);
- встановлення граничних вимог до реклами кредитних продуктів для запобігання маніпуляціям із “прихованими” ставками;
- запровадження обов'язкових стандартів оцінки платоспроможності позичальників перед видачею кредиту;
- створення механізму врегулювання заборгованості та реструктуризації боргів для фізичних осіб, що опинилися у скрутному становищі через воєнні дії [6, с. 305].

Реалізація цих положень дозволить підвищити прозорість кредитного ринку та довіру населення до банківської системи.

НБУ має посилити роль системного координатора у сфері споживчого кредитування, зокрема через:

- створення єдиного кредитного реєстру фізичних осіб, який об'єднає дані банків, небанківських кредитних установ і МФО;
- посилення макропруденційного нагляду за якістю кредитних портфелів;

- стимулювання впровадження ризик-орієнтованих моделей кредитного скорингу;
- підтримку державних програм кредитування соціально вразливих верств населення (ветеранів, ВПО, молоді).

Особливе значення має регуляторна підтримка цифрових інновацій, включно з упровадженням відкритого банкінгу (Open Banking), який забезпечить інтеграцію даних між фінансовими установами та спростить доступ клієнтів до фінансових продуктів.

Цифрова трансформація банківського сектору є одним із найперспективніших напрямів розвитку. Уже понад 70% споживчих кредитів у 2024–2025 рр. оформлюються онлайн.

Основні вектори подальшої цифровізації включають:

- використання штучного інтелекту та машинного навчання для оцінки ризиків, прогнозування неплатежів і персоналізації кредитних пропозицій;
- розвиток біометричної ідентифікації позичальників для забезпечення безпеки операцій;
- інтеграцію з державними цифровими сервісами (“Дія”, “Єдине вікно для бізнесу”) для перевірки документів та доходів у реальному часі;
- розвиток миттєвих кредитів на базі платіжних систем (Visa, Mastercard), що підвищує доступність кредитних ресурсів для широкого кола користувачів.

Завдяки цифровим технологіям банки зможуть зменшити операційні витрати, прискорити ухвалення рішень та розширити клієнтську базу.

Високі процентні ставки залишаються однією з головних проблем українського кредитного ринку. Для їх зниження потрібен комплексний підхід:

- стабілізація макроекономічного середовища та інфляційних очікувань;
- поступове зниження облікової ставки НБУ у разі сталого зростання ВВП;
- розвиток міжбанківського ринку ресурсів;

– залучення іноземного капіталу та міжнародних фінансових інституцій (ЄБРР, Світового банку) до фінансування програм споживчого кредитування.

Додатковим механізмом може стати створення фондів гарантування частини кредитних ризиків, що дозволить банкам зменшити надбавку за ризик у процентних ставках [14].

Важливим напрямом є диверсифікація джерел споживчого кредитування. У провідних країнах світу значну частку ринку становлять небанківські установи — фінансові компанії, лізингові організації, онлайн-платформи (peer-to-peer lending).

В Україні цей сектор поки що має фрагментарний характер і потребує:

- запровадження єдиних стандартів діяльності та звітності;
- державного нагляду за дотриманням етичних норм кредитування;
- створення умов для співпраці банків із торговельними мережами та фінтех-компаніями у рамках партнерських програм (“оплата частинами”, “кредит у касі”, “розстрочка без переплат”).

Такі ініціативи сприятимуть розвитку здорової конкуренції й розширенню доступу населення до кредитних ресурсів.

Соціальний аспект розвитку споживчого кредитування є не менш важливим, ніж економічний.

Після кризових подій 2022–2023 рр. рівень довіри населення до фінансових інституцій суттєво знизився, тому важливим завданням є її відновлення шляхом зміцнення відкритої комунікації між банками та клієнтами, забезпечення зрозумілого пояснення умов кредитування та впровадження державних програм фінансової освіти, орієнтованих на ключові соціальні групи. Значення має також розвиток соціально відповідального кредитування, що враховує реальні доходи позичальників і сприяє зменшенню ризиків неповернення.

У післявоєнний період споживче кредитування набуде стратегічної ролі у відновленні внутрішнього попиту та підтримці малого бізнесу. Особливо актуальними стануть програми, спрямовані на відбудову житла, оновлення майна

домогосподарств, підтримку підприємницької діяльності, а також — державні гарантії для громадян, які зазнали втрат. Розвиток зелених кредитних продуктів та залучення міжнародних грантів сприятиме як здешевленню кредитування, так і модернізації економіки на принципах сталості.

Важливо, щоб післявоєнна кредитна політика базувалася на принципах соціальної справедливості, доступності та прозорості.

Таблиця 3.1

Поточний стан і напрями вдосконалення споживчого кредитування в Україні

СФЕРА	ПОТОЧНИЙ СТАН	ПРОПОНОВАНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
Законодавча база	Фрагментарна, частково узгоджена з європейськими нормами	Гармонізація із законодавством ЄС, оновлення Закону «Про споживче кредитування», запровадження стандартної інформаційної форми
Процентна політика	Високі ставки через ризики та нестабільність	Зниження облікової ставки, гарантування частини ризиків, залучення міжнародних ресурсів
Цифровізація	Розвинений онлайн-банкінг, але обмежена автоматизація скорингу	Штучний інтелект, Big Data, біометрія, інтеграція з “Дією”
Фінансова грамотність	Низький рівень знань населення про кредитні продукти	Державні освітні програми, медіакампанії, консультаційні центри
Роль держави	Пасивна участь, окремі програми підтримки	Активна участь через гарантії, субсидування, контроль етичності ринку
Кредитна інфраструктура	Частковий обмін даними між банками та МФО	Єдиний кредитний реєстр, open banking, стандарти звітності

Джерело: складено на основі [6]

Сучасна система споживчого кредитування України має значний потенціал розвитку за умови проведення комплексної модернізації. Основними векторами удосконалення є підвищення прозорості ринку, гармонізація законодавства з європейськими стандартами, цифровізація банківських процесів, зниження вартості кредитних ресурсів і формування культури відповідального кредитування.

Особливу увагу слід приділити післявоєнному періоду, коли споживче кредитування стане важливим інструментом соціально-економічного відновлення країни. Запровадження інноваційних фінтех-рішень, підтримка державних програм гарантування та підвищення фінансової грамотності дозволять створити ефективну, стійку й соціально орієнтовану систему споживчого кредитування в Україні.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що споживче кредитування є однією з ключових ланок фінансової системи, адже воно забезпечує не лише доступ населення до необхідних товарів і послуг, а й формує додатковий імпульс для розвитку внутрішнього ринку. Завдяки доступу до кредитних ресурсів домогосподарства можуть підтримувати свій життєвий рівень навіть у періоди економічної нестабільності, а бізнес отримує стимул до розширення виробництва та підвищення економічної активності. Ефективність кредитування, у свою чергу, ґрунтується на дотриманні базових принципів — цільового використання кредитних коштів, їх повернення у визначені строки, платності як механізму компенсації ризиків та забезпеченості, що гарантує захищеність банківських установ. Саме ці принципи створюють міцну основу взаємодії між кредитором і позичальником.

Нормативно-правова база, яка регулює споживче кредитування в Україні, формується на основі законів «Про банки і банківську діяльність», «Про споживче кредитування» та низки підзаконних актів. Проте, з огляду на сучасні виклики та необхідність адаптації до норм ЄС, вона потребує подальшого

вдосконалення. Йдеться передусім про гармонізацію стандартів розкриття інформації, регулювання діяльності небанківських фінансових установ та запровадження чітких правил відповідального кредитування, які вже широко застосовуються у країнах Європейського Союзу.

Проведений аналіз показав, що хоча обсяги споживчих кредитів загалом демонструють тенденцію до зростання, їх розвиток залишається нерівномірним. Вагомими стримувальними чинниками є інфляційні процеси, коливання процентних ставок, зниження реальних доходів населення та погіршення платоспроможності позичальників. Структура кредитного портфеля характеризується переважанням короткострокових кредитів на споживчі потреби, що свідчить про переорієнтацію фінансових установ на швидкі, менш ризикові операції. Натомість іпотечне та автокредитування, які зазвичай мають довгостроковий характер і є індикаторами стабільності економічного середовища, залишаються недостатньо розвиненими.

Серед ключових проблем ринку слід виділити високу вартість кредитних ресурсів, що значно обмежує доступ населення до позик, а також низький рівень платоспроможності позичальників, що підвищує кредитні ризики для банків. Ситуацію ускладнює обмеженість захисних механізмів для споживачів фінансових послуг і недостатній рівень фінансової грамотності громадян, через що багато позичальників не повною мірою усвідомлюють умови кредитування, можливі ризики та свої обов'язки.

Досвід зарубіжних країн демонструє, що ефективність ринку споживчого кредитування залежить від активності держави в регулюванні фінансового сектору, розвитку кредитних бюро та запровадження цифрових фінансових технологій. У багатьох країнах ЄС ключовими є прозорість кредитних продуктів, стандартизація інформації для позичальників, захист прав споживачів та розвиток FinTech-сектору, який забезпечує швидкість, зручність і доступність кредитних послуг.

Для підвищення ефективності української системи споживчого кредитування важливо посилити стабільність монетарної політики, що дозволить поступово знижувати процентні ставки та здешевлювати кредити.

Крім того, необхідно розширювати цифрові канали кредитування, що підвищить його доступність, удосконалювати законодавчу базу, забезпечувати дієвий нагляд за діяльністю банків і небанківських установ, а також підвищувати рівень фінансової освіченості громадян.

Перспективи розвитку ринку пов'язані з активною цифровізацією банківських послуг, упровадженням інноваційних продуктів, розширенням доступу населення до кредитних ресурсів та поступовим зміцненням довіри до банківської системи. Адаптація європейських підходів до регулювання та захисту прав споживачів стане важливим кроком у напрямі забезпечення стабільності та прозорості ринку, покращенню добробуту населення та зміцненню економічного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаскін А.Ю. Шляхи вдосконалення правового регулювання дострокового повернення споживчого кредиту за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2017. № 9. С. 5–9.
2. Богдан Т. Фінансово-економічні наслідки війни. 2023. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovo_ekonomichni_naslidki.html
3. Бондар О.П. Кредитування населення на споживчі потреби: авто реф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. "Гроші, фінанси, кредит". Київ, 2007. 19 с.
4. Волкова Н. І., Статкевич Г. В. Розвиток споживчого кредитування в кризових умовах. *Економіка та держава*. 2021. № 11. С. 106–111.
5. Гаврилко П. П., Кужелєв М. О., Брітченко І. Г. Корпоративні відносини в банківському секторі: фінансові механізми та маркетингові стратегії: монографія. Рівне. Новий Сонч : Волин. обереги, 2016. 228 с.
6. Дзюблюк О. В. Ключові фактори глобального впливу на функціонування банківського сектора. Фінансові інструменти сталого розвитку

економіки: 7-ма міжнар. наук.-практ. конференція, м. Чернівці, 10 квітня 2025 р. С. 304-308

7. Директива (ЄС) 2023/2225 Європейського Парламенту та Ради від 18 жовтня 2023 року про кредитні угоди для споживачів та скасування Директиви 2008/48/ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32023L2225>

8. Звіт про фінансову стабільність, червень 2024 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

9. Іванілов О.С. Іпотечне кредитування у країнах Західної Європи, США та України. *Фінанси України*, 2007. № 4. С. 28-35.

10. Івасів Б.С. Гроші та кредит: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, 2008. 528 с.

11. Індикатори грошово-кредитного ринку. URL: <https://nabu.ua/ua/indikatori-groshovo-kreditnogo-rinku2.htm>

12. Касич А.О., Підкуйко О.О., Коротенкова І.М. Роль державних банків у розвитку національної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 4. С. 35–40. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2020/8.pdf

13. Коваленко, В. В., Радова, Н. В. Банківський кредит у формуванні фінансово-інвестиційного механізму розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 22. DOI: 10.32782/2524-0072/2020-22-3.

14. Кочина О. С., Баштова М. В. Проблемні аспекти правового регулювання кредитних договорів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 2.

15. Кужелєв М. О., Стабіас С. М. Діяльність небанківських фінансових установ в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету*. 2023. №58. С. 100–105.

16. Міщенко В. І. Проблеми координації монетарної та бюджетної політики в сучасних умовах. *Економічний простір*. 2024. С.223-231

17. Наглядова статистика. Показники діяльності фінансових компаній та лізингодавців. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
18. Нечипоренко А.В. Діяльність банківських установ на фінансовому ринку України. *Економічний вісник університету*. 2023. №58. С. 46–53.
19. Офіційний сайт Асоціації українських банків. URL: <http://www.aub.com.ua>
20. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
21. Охрименко І.Б. Необхідність та напрями удосконалення регулювання споживчого кредиту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 16(2). С. 46–50.
22. Право споживача на отримання інформації про товар: порівняльно-правовий аспект. Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. / Чудик-Білоусова Н.І., Черняк О.Ю. Київ, Вип. 10, 2011 р.; за ред.: О.Д. Крупчан (гол. ред.) та ін.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, Київ, 2011. С. 53–57.
23. Про затвердження Положення про інформаційне забезпечення : Постанова Правління Національного банку України від 05.10.2021 № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0100500-21>
24. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
25. Про споживче кредитування: Закон України від 15 листопада 2016 року № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
26. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20>
27. Савлук М.І., Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф. та ін. Гроші та кредит: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2002. 598с.
28. Спірідонова І.Л. Кредитний ризик-менеджмент для економіки, що розвивається у Центральній та Східній Європі. URL: <http://www.rusnauka.com>

29. Статистика фінансового сектору. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
30. Частка непрацюючих кредитів у банках у 2022 році зросла до 38 % унаслідок війни. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuuyuchih-kreditiv-u-bankah-u-2022-rotsi-zrosla-do-38-unaslidok-viyni>
31. Чередниченко О.О. На вибоїстій дорозі до відповідального кредитування на цифровому ринку: Нова Директива ЄС про споживчі кредити. *Журнал споживчої політики*. 2024. № 47. Р. 241–270. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10603-024-09564-z>
32. Чирак І. Вплив фінансової кризи на банківську систему України. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8. Ч. 1. С. 421–424.
33. A System Dynamics Approach to Understanding the Use of Banks and Alternative Financial Services in St. Louis. Social System Design Lab Washington University in St. Louis/ URL: <https://www.stlouisfed.org/-/media/project/frbstl/stlouisfed/Files/PDFs/Community%20Development/WashU-Social-SciencesDesign-Lab-Report-1-21-11.pdf>
34. Aikman D., Bush O., Taylor A. Monetary versus macroprudential policies: causal impacts of interest rates and credit controls in the era of the UK Radcliffe Report. NBER Working Paper 22380. 2018. URL: <http://www.nber.org/papers/w22380>
35. Bouis R. Banks' Holdings of Government Securities and Credit to the Private Sector in Emerging Market and Developing Economies. IMF Working Paper. 2019. No. WP/19/224. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/10/11/BanksHoldings-of-Government-Securities-and-Credit-to-the-PrivateSector-in-Emerging-Market-48651>